

Var får de allt ifrån?

En studie i betydelsen av pedagogiska program när det gäller barns kunskap om stenåldern

Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Kandidatuppsats ARKK01, VT-2011
Malena Nilsson Wigström
Handledare: Deborah Olausson

Abstract

I wanted to take a closer look at schoolchildren's (age 11-12) image of hunter/gatherers. By comparing two groups, one that had visited the Skateholm exhibit and one that had not, I investigated to see if the level of knowledge was different between the groups.

I handed out a questionnaire with six questions to the students and did a compilation of the answers.

I found out that the answers were similar in the two groups. Children have a hard time telling different periods in history apart.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1 Syfte.....	4
1.2 Metod.....	4
1.3 Avgränsning och källkritik.....	4
1.4 Forskningshistorik.....	5
2. Analys.....	7
2.1 Genomgång av Skateholmsutställningen och det pedagogiska programmet...7	
2.2 Genomgång av läroböckerna.....	10
2.3 Skolans mål enligt skolverket.....	12
3. Genomgång av svaren på frågeformuläret.....	13
4. Diskussion.....	22
4.1 Tidsbegrepp.....	22
4.2 Bilden av bopplatsen.....	23
4.3 Jägare-samlare eller bönder?.....	24
4.4 Den sociala hierarkin.....	26
4.5 Att göra upp eld.....	26
4.6 Jämställdhet mellan könen.....	27
4.7 Vad gör en arkeolog?.....	29
4.8 Slutsats.....	30
5. Sammanfattning.....	32
Litteraturlista.....	33

1. Inledning

”Hur tror ni de levde på stenåldern”? Så brukar jag inleda mina visningar av Skateholmsutställningen för barn som går i tredje klass. De vanligaste svaren jag får är att de bodde i grottor, att de inte hade några kläder, de jagade mammutar och åt mycket kött. Detta är föreställningar som de sannolikt fått genom tv och serietidningar.

Jag arbetar sedan några år tillbaka på Trelleborgs museum och i vårt pedagogiska program ingick i många år en visning av material från Skateholmsutgrävningarna. Detta material visar livet för ca 7000 år sedan i ett jägar/samlarsamhälle. Genom denna utställning gav vi nioåringarna i vår region en möjlighet att få en inblick i hur det kan ha varit att leva under denna tid. Förutom visning av utställningen fick de dessutom en chans att prova på forntida tekniker i vår pedagogiska verkstad. Bl.a. fick barnen prova på att göra upp eld, borra och göra små skinnpåsar.

Alla klasser blev tillfrågade men det var inte alla som medverkade. Det betyder att vi i Trelleborgsregionen har ett stort antal barn som har haft möjlighet att fördjupa sig i jägar/samlarstenåldern men också ett antal som endast tagit del av traditionell undervisning. Det var så idén till min uppsats föddes. Gör ett pedagogiskt program någon skillnad när det gäller förmedlingen av arkeologi och historia? Vad är det man minns? Kommer man verkligen ihåg vad som stod i ens första historiebok eller är det besöket på museet som gör att man åtminstone fått någon bild av hur livet kunde se ut 5000 f Kr?

Jag vill veta om det behövs en dimension till av undervisningen för att kunna förmedla vår förhistoria. Kanske räcker inte den traditionella undervisningen till för att ge kunskap om vår historia eller framför allt till att väcka ett intresse kring detta, som eleven kan ta med sig resten av livet.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med min uppsats är att undersöka om det påverkar barns bild av stenåldern om de varit på Trelleborgs museums pedagogiska program eller inte. Blir det en solidare kunskapsgrund att stå på när barnen varit på en plats med artefakter, uppbyggda miljöer och pedagoger? Eller är det läraren, som är en stor auktoritet i barnens liv, och läroböckerna som spelar störst roll när det gäller barnens kunskapsnivå?

1.2 Metod

Med hjälp av en enkät har jag jämfört elever som varit på visning på Trelleborgs museum med elever som inte varit där. De klasser som deltog var klass 4 och klass 5 på Östra Skolan i Trelleborg (som deltagit i skateholmsprogrammet) samt två fjärde klasser på Ljungensskolan i Höllviken (som inte deltagit i skateholmsprogrammet). Barnen är 10-11 år och läste om stenåldern för ett till två år sedan. Eleverna har fått svara på sex st. frågor (se bilaga 1). Alla elever har fått samma frågor, utan alternativ, och har därför kunnat svara helt fritt. Jag kommer att redovisa anledningen till att jag ställde just dessa frågor och detta får sedan tjäna som någon form av facit att jämföra barnens svar med.

Jag tar också del av deras läroböcker för att kunna se vilken del dessa har haft i deras kunskapsnivå. Förutom läroboken har lärarna använt lösbladssystem och filmer. Eleverna på Ljungensskolan har dessutom byggt en stenåldersby i miniatyr där det skildrade utvecklingen från jägare/samlare till bönder.

1.3 Avgränsningar och källkritik

Mitt ämne är avgränsat till att gälla barnens kunskap om jägar/samlarstenåldern specifikt. Enkäten har delats ut till fyra klasser, två som deltagit i det pedagogiska programmet och två som inte har gjort det. Eleverna har fått kryssa i om de varit på visning eller ej. I de klasser som deltagit i pedagogiskt program har jag tagit bort de elever som inte var närvarande vid besöket på museet. Likaså har jag tagit bort de elever som varit här på egen hand i den referensklass som inte deltagit i programmet. Detta gav slutligen 34 elever som deltagit och 36 som inte gjort det.

Kritiken gäller främst mig själv då jag som delaktig i det pedagogiska programmet på Trelleborgs museum måste anses som partisk. Detta har gjort att det är en hårfin balansgång vid författandet av frågor och vid tolkningar av svaren. När eleverna svarat på frågorna har varken jag eller lärarna varit behjälpliga även om jag var närvarande och övervakade händelsen.

I fortsättningen står stenåldern för jägar/samlarstenåldern i min undersökning. Östra skolan kommer jag att kalla Grupp Ö och Ljungenskolan Grupp L.

1.4 Forskningshistorik

Eftersom mitt ämne är så specifikt inriktat på ett speciellt pedagogiskt program, har jag valt att nämna några uppsatser som tar upp mer övergripande problemställningar. De tar dock upp frågeställningar som även kommer upp i mitt arbete.

Ett problem som tas upp i min uppsats är barns svårigheter med tidsuppfattning. Detta är ett ämne som har diskuterats i flera uppsatser. I *Tid kan betyda så mycket* undersöker Maria Berglund och Malin Larsson barns begreppsuppfattning inom området tid. Undersökningen gäller barn i tredje och fjärde klass, dvs. barn i samma ålder som de i mitt arbete. De kommer fram till att barn har goda baskunskaper gällande tid men att de saknar förståelse för långtidsperspektiv. I *Ja, så man vet lite när olika saker hände tar* Åsa Larsson upp hur elever i nionde klass uppfattar tid. Även här visar det sig att elever har svårt att placera händelser i tid om de hände för längesedan. Det blir lättare ju närmare i tid händelsen utspelar sig. Åsa Larsson skriver också att yngre barns svårigheter att placera i tid beror på att tid kräver ett abstrakt tänkande, något som inte utvecklas förrän i elva årsåldern.

Andra uppsatser tar upp samarbetet mellan skola och museer. I Anna Borvin och Ebba Mikkelsens uppsats: *Skola och Museum*, diskuteras hur ett bättre samarbete mellan skola och museum kan öka elevers historiemedvetande. Deras slutsats är att ett samarbete gynnar elevernas historiekunskaper och kanske ännu mer deras historieintresse. Det som visar sig vara det stora problemet är bristen på tid och pengar.

Martin Koutny skriver i sin uppsats: *Vad minns elever och varför?* om vad elever minns från att ha deltagit i ett pedagogiskt program på ett museum. Eleverna gick i fjärde och

femte klass. Det visade sig att inläringen gynnades av aktiviteter som inkluderade många sinnen. 70 procent av eleverna mindes aktiviteter som de fått göra själv medan 51 procent kom ihåg saker som de fått höra. Intressant är att endast 40 procent kom ihåg sådant som endast visades (Koutny 2005:68). När barnen skulle uppge anledningen till varför de kom ihåg visningen nämnde de att det varit spännande, roligt och intressant. Det är den positiva upplevelsen, där lärandet är lustfyllt, som barnen kommer ihåg.

2. Analys

2.1 Genomgång av skateholmsutställningen och det pedagogiska programmet

Skateholmsutställningen, som skapades 1988 på Trelleborgs museum, var under mer än 20 år mycket välbesökt. På grund av museets flytt så hade vi vår sista visning på hösten 2009.

Skateholm är beläget vid kusten mellan Trelleborg och Ystad. Utställningen har sitt ursprung i de utgrävningar som inleddes där 1980. Man fann då spår, inte bara av boplatser utan även av många gravar. Fynden daterades till ca 5000f. Kr och placerar sig då i tid under jägar/samlar stenålder. På grund av havets nivåhöjning under denna tid har befolkningen flyttat vid åtminstone tre tillfällen vilket resulterat i tre separata boplatser. Förutom dessa fann man dessutom 87 gravar (Larsson 1988:97). Det är denna utgrävning som låg till grund för Skateholmsutställningen på Trelleborgs museum. Utställningen riktade sig till nio-, tioåringar, dvs. till den åldersgrupp då man läser om stenålder i skolan. Detta är också en nivå som man kan räkna med att alla besökare kan ta till sig.

Kring denna utställning skapades ett pedagogiskt program som alla barn i Trelleborg och angränsande regioner erbjöds att delta i. Det pedagogiska programmet var indelat i tre moment. Dels en inledande visning av utställningen, dels en praktisk del i vår pedagogiska verkstad där barnen fick prova på bl.a. att göra upp eld och borra på stenåldersvis. Slutligen var det ett moment där barnen skapade med olika stenålderstekniker t.ex. sydde en skinnpåse. Av dessa tre moment kunde skolan välja vilka och hur många man ville ha. Allt som allt tog de tre programmen tre timmar.

Visningen av utställningen gick till som följer:

Vi inledde visningen med en kort bakgrundshistoria om tiden från senaste istiden till idag, för att sätta stenåldern i rätt tidsperspektiv. Till vår hjälp hade vi en portal intill utställningen där en båge runt dörren fick symbolisera tidens gång (fig. 1). Det började vid golvet med senaste istiden för ca 14000 år sedan. Denna symboliserades av ett glasblock. På andra sidan, där bågen avslutades, visades nutid med hjälp av olika plastföremål. I portalens mitt presenterades den tid vi pratade om, jägar/samlar stenåldern.

Vi diskuterade också begreppet arkeologi.

Vi gick sedan vidare till att prata om miljön kring boplatsen i Skateholm.

Boplatsen var placerad vid en lagun med närhet till både sötvatten och saltvatten. Vi diskuterade fördelen med detta när det gäller fiske, transport och inte minst möjligheten till färskt dricksvatten. I direkt anslutning till boplatsen fanns också en skog vilket ledde oss in på vilka djur man kunde se i närmiljön. På en illustration över hur boplatsen kan ha sett ut, fanns en mångfald av djur målade. Bland annat kunde man se varg, björn, hjort, tjäder, vildkatt och bäver. Men man kunde också se en sköldpadda och en pelikan. Detta ledde i sin tur till en diskussion angående klimatförändringarna som ägt rum under årtusenden.

Sedan gick vi över till att diskutera mathållningen. Vad åt man? I en monter låg det exempel på vad människor kunde ha ätit för 7000 år sedan t.ex. nötter, ägg, svamp, fisk och kött. Jag brukade också ta upp ett exempel från fynd i danska kökkenmöddingar-blodgröt. I keramikfynd från ungefär samma tid har man i Danmark funnit spår av en gröt gjord på gräsfrön, hackade nötter och blod. Detta har varit en näringsrik och stärkande gröt. Genom att berätta om fynden i Danmark gav vi barnen en bild av mathållningen, men kanske främst av hur arkeologers arbete även leder fram till fynd som detta.

Nästa anhalt var en bild av hur en boplats i Skateholm kan ha sett ut (fig. 2). Hur såg hyddorna ut? Hur kan stenålderslivet ha tätt sig? Diskussionen började med att vi pratade om vad som kan finnas kvar av stenåldershyddor efter 7000 år. Vi pratade om hur förmultnat trä blir svarta avtryck i jorden och hur detta visar på hur en hydda kan ha sett ut. Vi diskuterade även andra fynd bl.a. en större fläck av rödockra som kan härstamma från ett färgat skinn av något slag. I samtal kring rödockra kom vi också in på fynden av hundar med färgad rygg (fig. 4). Dessa är gravfynd men vi diskuterade möjligheten att de varit färgade även i livet.

Från detta gick vi vidare till att diskutera skelettfynd och gravar. Vi pratade om vad ett skelett kan berätta om livet för 7000 år sedan. Man kan (med rätt utbildning) se om det är en man eller kvinna. Man kan se om de varit utsatta för några större kroppsskador. I detta sammanhang tog vi upp mannen som blev attackerad av ett vildsvin och på detta sätt bröt sitt lårben. När graven hittades såg man att lårbenet delvis läkt men att mannen måste ha varit delvis rörelsehindrad. Man såg också att han senare skjutits med en pil i bäckenet och avlidit av denna skada. Slutligen har hans armar, ben och huvud avskiljts från bålen.

Givetvis blir det en diskussion kring vad detta kan ha berott på. Vi tittade också på hur människor har begravts. Det kan ha varit liggande på rygg, sittande, liggande i sovställning s.k. hockerställning eller som i ett fall- på mage. Även förekomsten av gravgåvor var uppe till diskussion.

Visningen avslutades på vår stenålderboplat. Detta var ett rum där en miljö med hydda, träd, strand och rekonstruktioner av stenåldersartefakter visades upp. Två människogravar och en hundgrav var också placerade här. Detta var ackompanjerat av havs- och fågelljud. Barnen fick själva botanisera i denna miljö. Ofta gav vi dem en uppgift, t.ex. att hitta bevis på att hundarnas päls färgades med rödockra. Svaret fann de i vår hundgrav som tydligt visar spår av rödockra längs med hundens ryggrad (fig. 4).

Med detta pedagogiska program ville vi ge barnen en fördjupad kunskap kring livet för 7000 år sedan.

Vidare tog vi oss till den pedagogiska verkstaden för att utföra mer praktiska övningar. Sittande i en ring på golvet fick barnen ta del av konsten att göra upp eld med hjälp av pinne, bräda och båge. Vi pratade om eldens betydelse för stenåldersmänniskan i det dagliga livet och om eldens värde med tanke på hur ansträngande det faktiskt var att göra upp den.

Med tanke på det olämpliga i att göra upp eld inomhus så var detta en aktivitet som endast utfördes utomhus vid lämpligt väder. I andra fall fick barnen istället borra med samma utrustning men med en träpinne där en flintspets satts fast. Vi ville att barnen skulle arbeta i grupper på fyra, för att på så sätt träna sig i att samarbeta och förstå att vardagliga göromål kan ha underlättats på grund av att man hjälptes åt.

I de fall där det längre pedagogiska programmet valts så avslutades verkstaden med att barnen fick tillverka en skinnpåse. Detta skulle ske uteslutande med hjälp av tidstypiska verktyg. Det betyder att vi använde en bensyl till att göra hål i skinnstycket och en flintkniv att skära av sentråden med. Denna övning bidrog med att få barnen att förstå hur man kunde utöva hantverk på stenåldern. Det var också en bra inledning till en diskussion kring hur allt kom till användning när man slaktade ett djur. Skinnet användes till kläder, senorna gjorde man sentråd av och hornen blev vapen och verktyg. Men även annat kom till nytta t.ex. så pratade vi om hur hjärnan innehåller mycket fett och är utmärkt att blanda

rödockra i för att få en lätthanterlig målarfärg. Urinblåsa och magsäck var bra för förvaring av vatten. Dessa exempel brukar leda till en bra diskussion i dagens ”slit och slängsamhälle”.

2.2 Genomgång av läroböcker

Under denna rubrik ska jag gå igenom de läroböcker som används av de klasser som medverkar i min undersökning. Jag tar endast upp den tidsperiod som jag behandlar i min uppsats. Anledningen till att det är relevant att ta upp läroböckerna är att jag kan jämföra det som tas upp där med det som vi tar upp på visningarna. På så sätt kan jag förhoppningsvis se varifrån barnens bild av stenåldern har sitt ursprung.

Bok 1: PULS Historia, forntiden. Göran Körner (2000). Faktagranskad av Göran Burenhult.

Denna bok används av Östra skolan, Trelleborg.

Boken börjar med att berätta vad en arkeolog är.

”Arkeologer tar reda på hur människor levde för mycket länge sedan. De gräver fram gamla boplatser och gravar och undersöker dem” (Körner 2000:6).

Vidare finns en tidslinje illustrerad så att barnen ska kunna placera stenåldern tidsmässigt. Enligt tidslinjen pågår stenåldern mellan 12000 f Kr- 1500 f Kr.

En presentation av stenåldern följer. Det berättas att människor först var jägare/samlare för att sedan övergå till att bli bönder. Det visas bilder på bl.a. en flintdolk och en stenyxa. De första invandrarna i Norden presenteras. Dessa var renjägare. Klimatet var kallt och människor var klädda i renskinn. När renarna slaktades så tillvaratogs nästan allt. Köttet åts och skinnet blev kläder, tält och små båtar. Renens ben slipades till vassa nålar och senorna blev till tråd (Körner 2000:10). Det var också renjägarna som domesticerade vargen och på så sätt introducerade det första husdjuret.

Efter detta infaller en period som i boken benämns värmetiden (Körner 2000:14). Det var så varmt att människor kunde gå nakna. Det växte vindruvor i södra Sverige. I skogarna levde uoxar, älgar, hjortar och vildsvin. Det var lätt att hitta mat i naturen och barnen fick tidigt ge sig ut i skogen och samla mat. Pojkarna fick lära sig jaga medan fiske var en sysselsättning som både pojkar och flickor ägnade sig åt (Körner 2000:15).

Bok 2: Forntiden. Cecilia Lidström Holmberg(1998). Faktagranskad av Hans Vaerneus, Kjell Knutsson.

Boken används av Ljungenskolan, Höllviken.

Boken börjar med att ta upp människans uppkomst, från kräldjur till dagens *Homo sapiens*. Ett kapitel avhandlar istiden. Man kommer så in på kapitlet ”Jägar och samlar stenåldern”. Det kapitlet inleds med renjägarna, nomaderna som flyttade runt beroende på var maten fanns. Man bodde i mindre grupper för att maten skulle räcka till alla. Klimatet var kallt.

För 8000 år sedan blev det varmare. Man gick från ett ganska bistert klimat till en behaglig centraleuropeisk värme där vindruvorna växte vilt. Man kunde träffa på pelikaner och sköldpaddor. Hyddorna beskrivs som följer: ”En del hus var runda, andra fyrkantiga. Ibland täckte de jordgolvet med bitar av björknäver. Vasstaket skyddade de med djurskinn” (Holmberg 1996:36)

Vidare står det att jägarfolket gärna bosatte sig vid en sjö eller ett hav. Kvinnorna grävde upp rötter med spetsiga pinnar. De kunde också fånga smådjur och fåglar i fällor som de gillrat. Det låg på männens lott att jaga och då främst säl och älg. De hade hundar som var behjälpliga vid jakten. När man tagit hand om köttet kunde kvinnorna ta hand om skinnet. Med en nål av ben och tråd av tuggade senor sydde de kläder. Alla män var dock inte ute på jakt, som framkommer i texten. ”Ofta satt någon gammal man kvar hemma vid elden. Han tillverkade nya verktyg” (Holmberg 1998:39). Texten fortsätter med en beskrivning av hur det går till att tillverka pil och båge.

Nästa avsnitt tar upp varför det kallas just jägar/samlarstenålder. Det förklaras att bara för att vi kallar det för stenålder idag, betyder inte det att detta var det enda material av vilket verktyg tillverkades. Trä och ben var t.ex. också viktiga material.

I en bildruta beskrivs kort vad en arkeolog gör. Det står att arkeologer gräver och tar prover i marken för att kunna lägga ett pussel som ska öka förståelsen av hur människor levde förr.

Följande avsnitt kallas ”Döden berättar om livet” och handlar om kvinnan från Bäckaskog. Det står att på grund av att man hittade en spjutspets och verktyg i graven så trodde man länge att det var en ung man som hittats. Vid en osteologisk undersökning visade det sig dock handla om en kvinna i 45 årsåldern.

Kapitlet om jägar-, samlar stenåldern avslutas med en utblick i världen och vad som händer där parallellt.

2.3 Skolans mål enligt skolverket

Det är svårt att göra en bedömning av vad man kan förvänta sig att eleverna kan om sin historia vid denna tidpunkt, men ett utdrag ur skolverkets läroplan ger en fingervisning om vad man förväntar sig av eleverna.

På skolverkets hemsida, www.skolverket.se, kan man läsa följande mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av det femte läsåret:

Eleven ska:

- Känna till hembygdens historia och hur denna har format kulturen
- Känna till grunddragen i valda delar av den svenska och nordiska historien samt kunna jämföra med några andra länder
- Kunna berätta om och jämföra hur män, kvinnor och barn levt och tänkt i några skilda miljöer och tider i Sverige och på några andra platser i världen.

Vad som menas med ”grunddragen” framgår inte och det är därför svårt att veta om t.ex. de olika periodindelningarna i vår historia är något som barnen borde kunna i detta stadium.

I nästa avsnitt kommer jag att gå igenom enkätens frågor en och en och redovisa barnens svar. Jag inleder varje svar med en motivering av varför jag valde att ställa just denna fråga.

3. Genomgång av svaren på frågeformuläret

Fråga 1: Beskriv hur man bodde under stenåldern:

Motivering: Jag vill undersöka om barnen har någon uppfattning om hur människor levde innan de blev bofasta bönder. Förstår de skillnaden mellan jägare/samlare och bondestenåldern? Vad har de för tankar kring hur husen sett ut och är dessa tankar rimliga? Vidare är jag intresserad av att se hur de tänker kring boplatsens placering. Är det viktigt *var* man bodde, t.ex. i skogen eller vid vattnet? Eftersom boplatserna vid Skateholm var placerade invid både vatten och skog så framhåller vi att detta borde vara de ideala boendeförhållandena, med tanke på närheten till fisk men också till de vilda djuren i skogen. Dessutom har skogen mycket annat att erbjuda i form av svamp, bär o.s.v. Min tanke är att barnen som varit på skateholmsutställningen har en ganska klar bild av hur en boplats kan ha sett ut eftersom illustrationerna är så detaljerade och lättillgängliga. Även i läroböckerna finns boplatser från denna tid illustrerade men inte lika detaljerat.

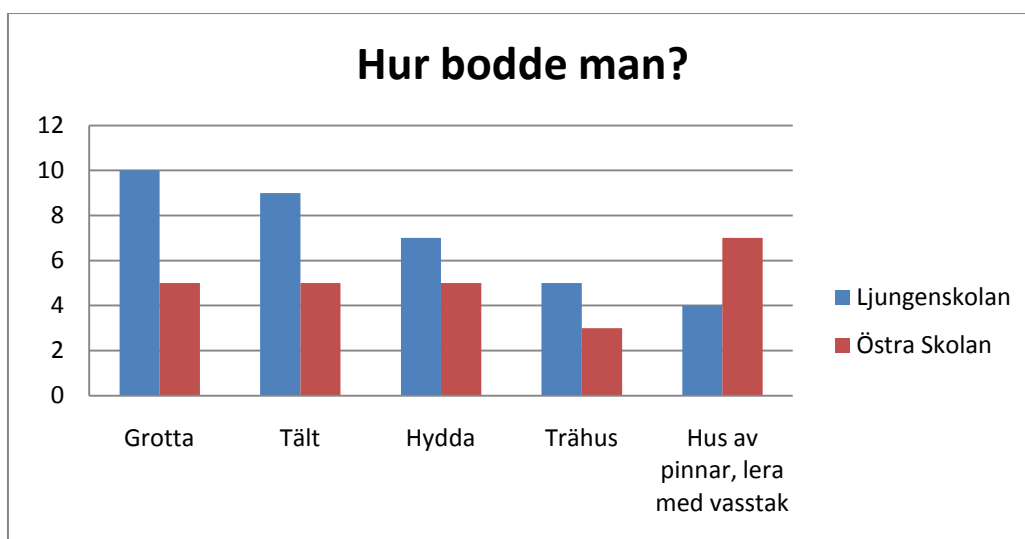
Svar: Svaren i de båda grupperna skiljer sig inte markant. Störst är skillnaden i det antal elever som tror att människor levde i grottor. Dubbelt så många elever i Grupp L (dvs. de som inte deltagit) trodde att stenåldersmänniskorna bodde i grottor under denna tid. Deras näst vanligaste svar var att de bodde i tält. I Grupp Ö var det vanligaste svaret att de bodde i hus av trä som var tätade med lera. Taken var av vass. Detta är en bild som stämmer bra överens med den som ges av Skateholm. Det är även den bild som läroböckerna ger. Även tält är ett vanligt svar. Detta fanns illustrerat på en tecknad bild i utställningen som en möjlig förklaring till en större yta av rödockra på marken. Dessa förmodade tält skulle då vara tillverkade av skinn. I läroböckerna står det däremot inget om att människor skulle ha bott i tält vid denna tid. Trots detta är det fler i Grupp L som svarat att man bodde i tält (tabell 1). Alltså kan man troligen inte dra slutsatsen att Grupp Ö har svarat tält utifrån bilden i utställningen utan från en föreställning att naturfolk/jägare bor i tält.

Det är väldigt tydligt att barn i den här åldern har svårt för tidsbegrepp. Deras syn på olika tidsepoker flyter samman och allt är bara ”förr” eller ”fortid”. Långhus och boskap nämns i tolv fall av Grupp Ö men bara i ett fall av Grupp L. Boskapen nämns bl.a. när barnen talar om hur djur och människor delade hus eller om djuren i stallet. Detta visar att de inte har någon exakt bild av hur tidsperioderna ser ut. Istället blandar de ihop begreppen under

rubriken ”forntiden”. Forntiden är ett ord som många av eleverna använder för att beskriva när något inträffade för länge sedan och stenåldern är ett samlingsbegrepp som innefattar yngre och äldre stenåldern samt i vissa fall bronsålder och vikingatid.

Eleverna i Grupp L poängterar också vikten av att bo nära vatten. Detta tas upp i deras lärobok. Vi pratar mycket om boplatsernas placering vid vattendrag på våra visningar, ändå är det endast tre elever i Grupp Ö som nämnt detta.

Nio av eleverna i Grupp Ö berättar om eldstaden mitt i huset och hålet i taket där röken ska gå ut. Motsvarande siffra i Grupp L är tre . Detta tas inte upp vare sig i böckerna eller på visningen, ändå är beskrivningen av eldstaden i många fall mycket målande. Även om detta inte nämns i visningen eller i läroböckerna så är det korrekt, man har hittat fynd av eldstäder i hyddor från denna tid. En modell av en hydda i utställningen visar en röklucka i taket. Även om vi inte pratar om detta så är det möjligt att barnen har sett det på egen hand. Orsaken till att eleverna nämner det kan också vara att i deras värld är det otänkbart att de inte skulle ha tillgång till värme, ljus och tillagad mat. Så även om de inte har några bevis på att det var så, tar de ändå för givet att eldstaden har varit en del av huset.

Tabell 1. Mest frekventa svaren angående hur man bodde under stenåldern.

Fråga 2: Beskriv vad man åt under stenåldern

Motivering: Jag vill undersöka om barnens fokus ligger på den mat som man får genom att jaga och fiska eller om samlandet är lika viktigt. På våra visningar fokuserar vi på att fisket troligen var viktigare än jagandet beroende på den fara det måste ha inneburit att ge

sig ut på jakt. Även insamling av mat borde ha fått större prioritet. Jag vill också se om barnen förstår att man ännu inte börjat odla spannmål och att det alltså handlar om jägar/samlarstenåldern och inte bondestenåldern.

Svar: Även på denna fråga är svaren mycket snarlika. Båda grupperna tror att man mest åt kött. Det näst vanligaste svaret var att man åt fisk. Bland den mat man samlar in dominerar bär, nötter och frukt. 33 av 34 elever i Grupp Ö svarade att man åt kött. Två av dessa skrev att det var kött från djuren i stallet. I Grupp L skrev 34 av 36 elever att man åt mest kött och en av dessa sa att köttet kom från boskapen i stallet. Dessa svar antyder att barnen inte vet skillnaden mellan jägare och bönder, även om antalet elever som skrev om stall och boskap var litet. Dessa siffror visar också tydligt att barnen fokuserar mer på jakt och fiske och mindre på den insamlade maten trots att all forskning pekar på motsatsen. Stenåldern är på något sätt så starkt förknippad med jägaren och köttätaren att det är denna bild som barnen får upp när de ska beskriva stenåldersmänniskornas kosthållning.

Några elever har även preciserat vilken sorts kött man åt. De vanligaste svaren i Grupp L är gris och ko. I Grupp Ö är det vanligaste svaret ren och älg. Det måste klargöras att de flesta av de barn som svarade gris och ko skrev att dessa djur jagades. Det var alltså inte boskap det var frågan om i dessa fall.

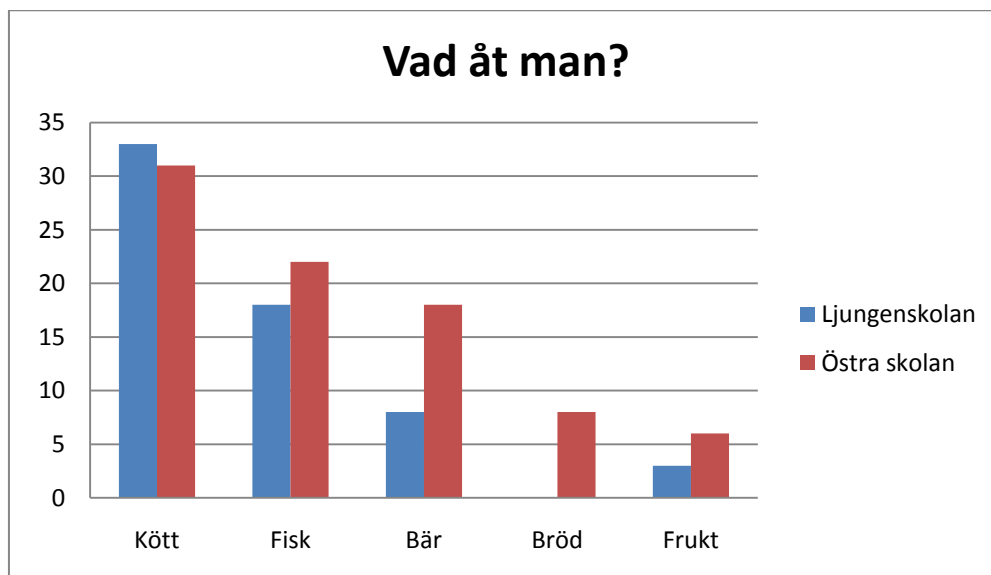
Det svar där man verkligen ser en skillnad mellan grupperna är det som gäller förekomsten av odlade spannmål. I Grupp Ö svarar hela 10 elever att man åt bröd gjord på sädesslag. Ingen av eleverna i Grupp L nämner detta. Detta är speciellt konstigt med tanke på att vi talar mycket om kosthållningen på våra visningar och vi nämner aldrig någon form av bröd. Återigen ger detta en fingervisning av hur svårt barn har i denna ålder att skilja på olika perioder i vår historia. Jag tror även att det faktum att bröd tillhör basfödan idag spelar in.

I Grupp L har fyra personer påpekat att människorna använde allt på djuren, dvs. köttet, skinnet, senorna, hornen o.s.v. Inget fick gå till spillo. Detta tas upp i denna grupp lärobok. Ingen i Grupp Ö tar upp detta. Detta är anmärkningsvärt då vi på våra visningar flera gånger påpekar hur jägarfolken tog hand om sina resurser och inte kastade bort något. I samband med detta brukar vi också diskutera möjligheten att förvara och bevara mat. Vi

pratar om torkning och rökning av kött och fisk. Trots detta är det bara en elev i Grupp Ö som tar upp detta. Tre elever i Grupp L nämner hur maten kunde bevaras.

En intressant iakttagelse är att flera av barnen i Grupp Ö beskriver arbetsfördelningen mellan könen. Ingen i Grupp L påpekar detta. Två elever skriver att kvinnorna lagade mat. Två skriver att det var kvinnorna som skötte insamlingen av mat. Tre skriver att det var männen som jagade. I båda läroböckerna nämns denna arbetsfördelning som någon form av fakta, ändå är det bara i Grupp Ö som eleverna tagit fasta på detta. Kan det vara något i Skateholmsutställningen som leder till denna slutsats? Jag kommer att ta upp detta närmare i slutdiskussionen.

Under visningen berättar jag om blodgrötens förekomst i Danmark vid denna tid. Barnen brukar rysa av fasa över denna maträtt. Jag trodde att detta skulle ha satt ett större spår i deras minne. Ändå är det bara ett av barnen som har skrivit att man åt blodgröt. Förekomsten av tuggkåda har uppmärksammat av tre barn i Grupp Ö. Barnen i Grupp L nämnde varken blodgröt eller kåda.

Tabell 2. Mest frekventa svaren angående vad man åt under stenåldern

Fråga 3: Hur begravdes människor under stenåldern?

Motivering: I det pedagogiska programmet diskuterar vi de gravfynd som gjorts i Skateholm. Eftersom mycket av det funna materialet består av gravar så färgar det av sig i utställningen som också fokuserar mycket på dessa fynd bl.a. dubbelgraven och hjortfot (två gravar som visades på vår uppbyggda boplats). I läroböckerna är däremot äldre stenålderns begravningssätt bortglömt till förmån för yngre stenålderns dösar och gånggrifter. Jag är intresserad av att se vilken syn barnen har på äldre stenålderns begravningssätt.

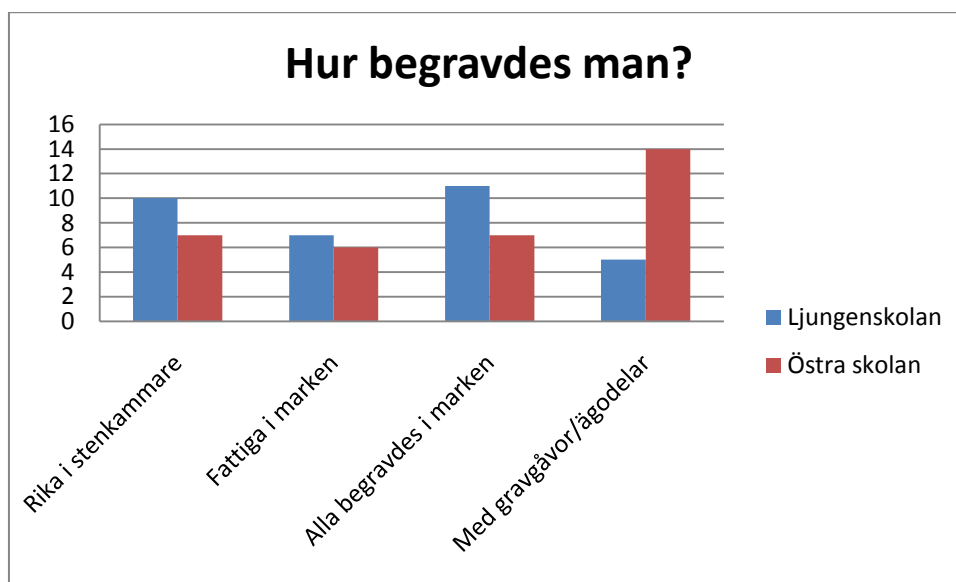
Svar: Det första som slår mig är att många av eleverna i båda grupper gör en skillnad i begravningssätten beroende på om personen som begravts varit rik och mäktig eller fattig. De skriver att människor med tillgångar och makt begravs i stenkammare eller stenkistor. Vanliga människor begravs direkt ner i marken. Siffrorna är lika mellan de båda grupperna. I Grupp Ö skriver elva elever att alla, oavsett tillgångar och makt, begravdes i marken utan kista. Motsvarande siffra i Grupp L är sju.

I Skateholm låg gravarna i anslutning till bostäderna. Vi har tagit fasta på detta i våra visningar. Fem av barnen i Grupp Ö har också påpekat att man begravdes nära sitt hus. Ingen i Grupp L har skrivit detta.

När det gäller gravgåvor så skriver 14 elever i Grupp Ö att man begravdes med ägodelar eller gravgåvor mot fem i Grupp L. I Grupp L är det sju elever som skriver att rika begravdes med gravgåvor. Det är intressant att se hur barnen gör skillnad på rika och fattiga i stenålderssamhället. Den sociala hierarkin under jägare/samlar stenåldern nämns inte i läroböckerna. Det är heller inget som vi pratar om under visningarna. Det är dock färre elever i Grupp Ö än i Grupp L som gör en indelning mellan fattiga och rika.

Även i dessa svar ser man hur barnen har svårt att skilja på olika tidsperioder. Gravkammare och dösar nämns, men också stensättningar och gravhögar. Två elever i Grupp L nämner hur man kommer till Valhall om man dör i strid. Minnesskrifter på runstenar nämns också. Vikingatid och stenålder vävs ihop och eftersom begravningsförhållanden från äldre stenåldern inte diskuteras i läroböckerna så blandas

olika perioder ihop i syfte att kunna svara på min fråga. På visningarna diskuterar vi begravningsförhållandena ingående och detta kan vara anledningen till att Grupp Ö hade en något större frekvens av korrekta svar.

Tabell 3. Mest frekventa svaren angående hur man begravdes under stenåldern

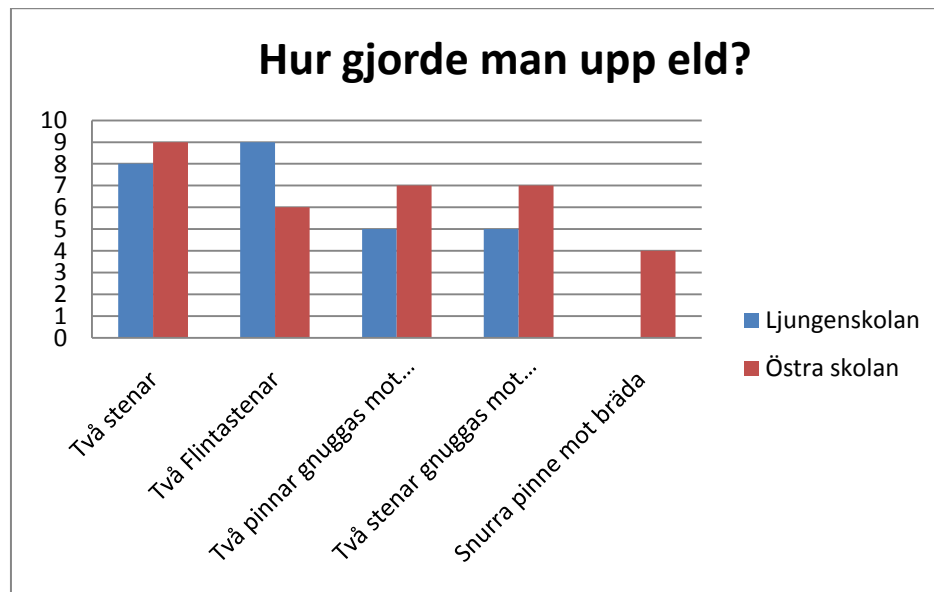
Fråga 4: Hur gjorde man upp eld?

Motivering: Eftersom vi tydligt berättar och visar för barnen hur man gör upp eld på våra visningar så är jag intresserad av att se hur bestående minne detta ger. Jag vill se om barnen som varit på visning svarar annorlunda mot de som inte varit det, eftersom jag inte hittat någon information om elduppgörning i läroböckerna.

Svar: Resultatet på denna fråga är det som förvånar mig mest. De flesta av eleverna i båda grupper skriver att man gjorde upp eld genom att slå två stenar mot varandra. Vissa har skrivit att det måste vara två flintstenar. En förvånansvärt stor grupp har skrivit att man gnuggade två stenar mot varandra för att få upp eld. Siffrorna i de båda grupperna är likvärdiga.

Endast fyra av eleverna i Grupp Ö har skrivit att man snurrade en pinne mot trä för att göra upp eld. Ingen i Grupp L svarade detta. Jag är mycket överraskad över att det inte var fler elever i Grupp Ö som svarade detta eftersom det är den metod som vi använder på våra visningar. Samtidigt är metoden med två stenar den som barnen nämner när jag frågar hur

elduppgörning gick till, innan visningen. Det ser ut som om det är en djupt rotad uppfattning som inte ändras bara för att de får se en annan metod vid *ett* tillfälle. Samtidigt vill jag påpeka att metoden med två stenar inte är fel, men det fungerar inte med vilka stenar som helst så barnen har ändå inte klart för sig hur det ska gå till.

Tabell 4. Mest frekventa svaren angående hur man gjorde upp eld på stenåldern

Fråga 5: Vad använde man för vapen vid jakt?

Motivering: Jag ställer frågan för att se hur detaljerade och fantasifulla svar jag får. På visningarna pratar vi om olika sorters pilar t.ex. tvärpilar och deras användningsområde. Är detta något som barnen kommer ihåg? Är barnen medvetna om vilka begränsningar som tidsperioden har i fråga om material, t.ex. att det inte fanns metallföremål?

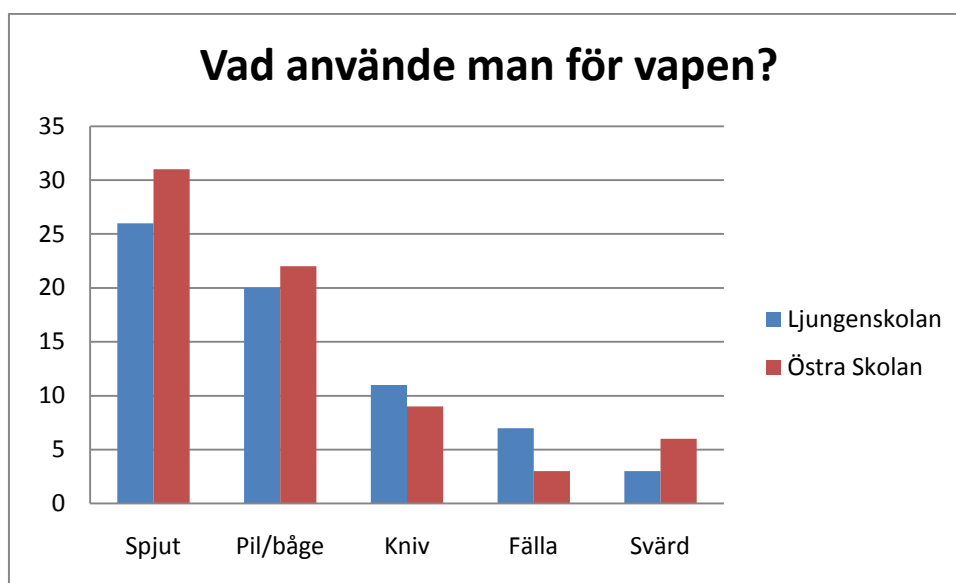
Svar: Det vanligaste svaret för båda grupperna är att man jagade med spjut, tätt följt av pil och båge. Ingen av eleverna ger någon utförligare beskrivning på hur vapnen och pilspetsarna såg ut. Däremot har tio elever i Grupp L och fem i Grupp Ö påpekat att spetsarna var gjorda av flinta. Knivar och yxor har också likvärdig svarsfrekvens i båda grupperna.

Sju elever i Grupp L skrev att man använde fällor vid jakt, tre i Grupp Ö. Några elever i varje grupp skrev att man jagade med hjälp av stenar som man kastade i huvudet på djuren.

Ett fåtal elever har nämnt fiskeredskap i sina svar. Om jag formulerat mig på ett annat sätt och frågat efter redskap istället för vapen hade troligen svaren sett annorlunda ut. Därför

kan jag tyvärr inte lägga någon större vikt vid detta svar. På visningarna visar vi dock ljuster och mjärde men ingen av eleverna har tagit upp dessa. En elev i varje grupp har svarat fisknät och två i Grupp Ö har skrivit harpun.

Återigen sen vi hur perioderna blandas ihop. Sex elever i Grupp Ö svarade att man använde svärd (motsvarande siffra i Grupp L var tre). I Grupp Ö var det dessutom fyra som svarade att man hade svärd *och* sköld. Även arborst och gevär nämndes.

Tabell 5. Mest frekventa svaren av vilka vapen som användes vid jakt på stenåldern

Fråga 6: Vad gör en arkeolog?

Motivering: I inledningen av en visning är det ungefär hälften av barnen som vet vad en arkeolog gör. Vi berättar om arkeologer och deras roll i skateholmsutgrävningarna. Båda läroböckerna tar också upp vad arkeologer arbetar med. Detta nämns dock helt kort medan det i visningen kommer upp till diskussion gång på gång. Jag ställer frågan för att se om barnen har lärt sig vad en arkeolog är och om de har någon djupare förståelse för vad de sysslar med.

Svar: Elevernas svar i båda grupperna visar på en stor kunskap om vad en arkeolog gör. Grupp Ö har en marginellt större frekvens av rätt svar. Men den största skillnaden finner man i hur utförliga svaren är. Eleverna i Grupp Ö har en mycket utförligare beskrivning av yrket och visar en större förståelse för vad en arkeolog verkligen arbetar med.

I Grupp L svarade 18 elever att en arkeolog gräver efter gamla saker. Fyra svarade att de forskar om stenåldern och gräver upp stenålderssaker. Detta är svar som jag bedömer som rätt men som inte ger någon övergripande bild av att de förstår vad yrket innebär. I Grupp Ö var det också 18 elever som skrev att en arkeologs uppgift är att gräva fram gamla saker. Skillnaden är att eleverna i Grupp Ö berättade om de speciella verktyg och den försiktighet som behövs vid en utgrävning. Sju barn berättade att en utgrävning sker innan man ska bygga något, så att gamla föremål inte går förlorade. Fyra elever berättar dessutom att syftet är att kunna visa upp föremålen på museum eller att kunna berätta om dem för andra. Flera av barnen nämnde dessutom att man utifrån funna skelett kan få fram mycket information t.ex. ålder, sjukdomar, kön eller om personen blivit mördad. En elev beskriver en arkeolog som ”en detektiv som ska ta reda på saker om det förflutna”.

Tabell 6. Svaren på frågan –Vad gör en arkeolog?

4. Diskussion

4.1 Tidsbegrepp

Det som framförallt slog mig när jag gick igenom resultaten är hur svårt det är för barn att skilja på olika tidsperioder. Det som har hänt har hänt och att lägga in det i ett vidare tidsperspektiv ter sig inte naturligt i den här åldern. Även om jag personligen inte var medveten om omfattningen av denna begränsning innan min undersökning så har jag nu förstått att det är ett redan uppmärksammat problem bland de som jobbar med barn.

Detta illustreras bra i Monica Cassels bok ”Museipedagogik”, där hon tar upp ett exempel från elever i tredjeklass, dvs. den åldern då man läser om stenåldern. Pedagogen har precis visat ett skelett från en kvinna från 7000 f Kr (närmare bestämt Bäckaskogskvinnan).

”Därför måste man ständigt påminna sig hur barn brukar tänka, och på vilket sätt det skiljer sig från vuxnas sätt att tänka. I det här fallet blev det alldeles påtagligt, när en flicka efter en stund räcker upp handen och frågar ”Kände du henne?” (Museiläraren är vuxen men långt ifrån gråhårig.) Han tar frågan på allvar och svarar sanningsenligt ”Nej”. Förmodligen tillägger han att det här var ”för väldigt länge sedan”, kanske också mer exakt ”för nio tusen år sedan!”. Barnet smälter informationen. Efter en stund räcker barnet upp handen igen: ”Men din mormor kanske kände henne?” (Nio tusen år!) Så litet uppfattar vi vuxna ibland av vad som rör sig bland ett barns tankar. Och det här rör sig om ett ganska gammalt barn”.

(Cassel 2001:83)

Denna roliga incident ger en bild av hur barns tidsperspektiv kan te sig. Det är därför inte så konstigt att svaren inte blivit korrekta ibland. Om ett barn inte kan skilja på en person som levde för 9000 år sedan och för två generationer sedan, så är det troligen för mycket begärt att de ska veta skillnaden mellan jägar/samlarstenåldern och bondestenåldern. Inte ens skillnaden mellan vikingatid och stenålder är solklar i denna ålder. Vid utlämnandet av enkäten fick jag frågan om det var ”vikingastenålden” som jag undrade över. Denna fråga ger ljus över det problem som man har att tampas med. Anledningen till att det främst är vikingatiden som blandas in är troligen att det är den tid som de senast läste om och alltså den som ligger färskast i minnet.

Även om vi på visningarna har en genomgång vid vår tidsportal så tror jag inte att detta ger en tillräckligt klar bild av det tidsperspektiv vi pratar om här (fig. 1). Istället verkar det som om stenålder, bronsålder och järnålder samlas under begreppet forntid som i sin tur betyder ”det som hänt för länge sedan”. I detta begrepp kan också händelser som

månlandningen och den första flygturen räknas in. Jag tror inte att varken visningar eller läroböcker till fullo kan ge barnen rätt bild av tiden utan att det är något som faller på plats när de blir äldre.

4.2 Bilden av boplatsen

Jag förväntade mig att skillnaden mellan Grupp Ö och Grupp L:s svar skulle vara större än de visade sig vara. Istället var många av svaren liknande trots att de inte haft samma undervisning eller lärobok.

Jag föreställde mig att Grupp Ö (de som varit på visning) skulle ha en mycket målande bild av hur man bodde under stenåldern beroende på den rika illustration som fanns i utställningen, medan Grupp L bara skulle ha de teckningar som finns i läroboken att gå efter. Istället visade det sig att svaren inte skilde sig så mycket åt.

Det vanligaste svaret i Grupp L var att man bodde i grottor. Detta härstammar troligen från myten om vilden som bor i grottor iförd en päls som knutits över ena axeln. Jag har förstått att de föreställningar som barnen har är svåra att ändra på med vare sig pedagogiska program eller läroböcker och myten om vilden är djupt rotad i populär kulturen som barnen tar del av.

Som nummer två kom tält och detta är intressant eftersom vi i utställningen har en bild av ett tält av skinn. Vi pratar också om detta och om möjligheten att färga skinn så att tältet blev rött. Det som förbryllar mig i sammanhanget är att det är i Grupp L som flest har svarat att man bodde i tält. Ingenstans i deras lärobok finns detta skrivet eller illustrerat. I Grupp Ös lärobok finns det däremot en teckning av något som skulle kunna tolkas som ett tält (Körner 2000, s 12-13). Grupp L har alltså fått idén om tält från någon annan källa. Eller så handlar det återigen om hur barn ser stenåldersmänniskor som vildar och naturfolket som naturligtvis bor i tält, närmare naturen än så kommer man knappast.

Jag får intrycket av att barn har en förmåga att *vilja* svara på frågor man ställer och därför skriver det som verkar logisk även om de inte har något belägg för att det är så. Detta märks t.ex. där barnen skrivit om eldstäderna mitt i hyddan och hålet i taket där röken gått ut. Vi pratar inte om eldens placering på visningarna, inte heller beskrivs detta i

läroböckerna. Ändå var det många i Grupp Ö som tog upp detta. Jag tror att barnen känner att just elden är en så naturlig del av vildmarkslivet. Hur skulle människorna kunna leva utan eld? Maten måste tillagas och man behöver värme och ljus. Att det funnits en röklucka i taket känns också som en förutsättning för eldens existens. En annan orsak kan givetvis vara att eleverna blandar ihop tidsbegreppen och tänker på långhuset med eldstad och rökluckor.

Att boplatsen legat nära vatten har varit en central del i våra visningar. I just Skateholm låg boplatsen dessutom vid en lagun så att det fanns tillgång till både salt, sött och bräckt vatten och med detta de fiskar som trivs bäst i de olika vattnen. Jag var övertygad om att detta var något som eleverna i Grupp Ö skulle ta fasta på i sin beskrivning av boplatserna. Istället visade det sig att det var i Grupp L som detta togs upp. Detta nämns också i deras lärobok, både i skrift och i bild. Läroboken som Grupp Ö använder sig av nämner det däremot inte alls. Kan detta peka på att läroboken är av större vikt än en enstaka visning, även om man på denna gör en rejäl djupdykning i ämnet? Det är troligt att något som man bara stöter på vid ett enstaka tillfälle inte ger något bestående minne för barnen, åtminstone inte på detaljnivå. Barns behov av repetition diskuteras t.ex. i J. Healys bok "När hjärnan börjar skolan". Hon skriver att repetition är att sända kunskapen över "långtidsminnets tröskel" (Healy 1987:166). Tyvärr har man som pedagog inte möjlighet att på den begränsade tid man har till sitt förfogande göra någon uppföljning på det man lär ut. I fallet med vattentillgång tror jag dessutom att barn idag tar rent vatten för givet och därför inte känner något behov av att nämna det.

4.3 Jägare- samlare eller bönder?

Som jag tidigare varit inne på har barn i den här åldern svårt att skilja på de olika historiska periodindelningar som vi har. Så här i efterhand kan det därför kännas naivt att tro att barnen skulle veta skillnaden mellan jägare/samlare och bondestenåldern.

Redan i första frågan gällande bostad märker man att skillnaden mellan jägare och bönder inte är uppenbar för eleverna. Tolv elever i Grupp Ö (de som varit på visning) pratar om långhus och då även om indelningen av huset i en bostadsdel och en stalldel. När de nämner stall får man ta för givet att de menar den del av huset där boskapen ska hysas. Detta tyder på att barnen inte har klart för sig att tamt boskap inte fanns vid denna tid. I

Grupp L är det endast en elev som tar upp detta. Jag vet inte vad denna markanta skillnad beror på. En förklaring kan vara det projekt som Grupp L arbetade med under en längre tid där de byggde en stenåldersby i miniatyr. I detta projekt ingick övergången från jägare till bonde. Barnen kan på så sätt ha fått en tydligare bild av skillnaden mellan dessa perioder.

På frågan om vad man åt kommer diskussionen om boskap fram igen. De flesta eleverna svarade att människorna åt kött, endast ett fåtal nämnde att köttet kom från boskap. Det är när vi kommer till deras beskrivning av vilka djur man *jagade* som det blir intressant. De vanligaste svaren i Grupp L var gris och ko. I ett par fall skrev eleverna uttryckligen att man jagade dessa djur, resten nämnde bara att det var denna typ av kött som man åt mest av. Detta kan man tolka som att eleverna inte vet skillnaden på jägare/samlare och bönder, men det kan också tolkas som att eleverna är osäkra på vad som är tama och vilda djur. I Grupp Ö var de vanligaste svaren ren och älg vilket tyder på att de har en ganska klar bild av vilken typ av kött man åt. Under visningarna har vi en genomgång av vilka djur som levde i närmiljön kring Skateholm. Vi visar en teckning där djuren finns representerade. Visserligen finns inte just renar med på bilden men barnen har en tendens att blanda ihop olika hjortdjur. Detta visar ändå på att eleverna i Grupp Ö förstår skillnaden mellan tama och vilda djur.

När det gäller frågan om begravningssätt så blev jag mycket förvånad över svaren. Med tanke på att Skateholmsutställningen kretsar så mycket kring de många gravfynd som gjordes, trodde jag att barnen i Grupp Ö skulle ha större kunskap kring hur begravningarna sett ut. Istället är svaren i de båda grupperna ganska lika varandra. Stenkistor, dösar och gravkammare nämns vilket visar att den yngre stenåldern återigen blandas ihop med den äldre. Dessutom blandar barnen in vikingatid när två elever i Grupp L pratar om hur man kommer till Valhall när man dör. Jag förstår att eleverna i Grupp L har svårt att svara korrekt på denna fråga då det inte står något om detta i deras lärobok. Man kan inte heller påstå att det är en spännande period i detta avseende med tanke på de begravningssätt som kommer i efterföljande perioder med dösar, kammare, skeppssättningar o.s.v. Det är inte konstigt att barnen svarar på frågan med hjälp av den kunskap de har fått, må vara att det inte stämmer i tid. Eleverna i Grupp Ö har fått kunskapen på våra visningar men ändå är det många som blandade ihop tidsperioderna. En förklaring kan vara att de har läst om de andra perioderna *efter* att de besökte oss och därför har det färskare i minne. En annan förklaring kan vara att de sätt man begravde på under jägar-samlarstenåldern inte är så

utmärkande och därför inte är något man lägger på minnet när man sedan har läst om dösar och annat. Det har så att säga överskuggats av intressantare information.

4.4 Den sociala hierarkin

Varken i läroböckerna eller på visningen pratar vi om de sociala skillnaderna i stenålderssamhället. Vi vet nämligen väldigt lite om detta. Ändå är det många elever som skriver om denna skillnad när det gäller begravningssätt. Elever i båda grupperna talar om hur personer med makt och rikedomar begravdes i stenkammare eller stenkistor tillsammans med gåvor. Fattiga människor begravdes i marken utan varken kista eller gravgåvor.

En förklaring till detta kan vara att barnen blandar in järnåldern när de svarar. Den sociala skillnaden mellan människor var tydligare då och det kan vara detta som avspeglar sig i svaren. En annan förklaring kan vara att barn idag tycker att det är en självklarhet att sociala skillnader existerar i ett samhälle och att detta borde avspeglar sig även i ett stenålderssamhälle. De applicerar så att säga våra värderingar på den tidens samhälle. Det är fler elever i Grupp L än i Grupp Ö som tar upp dessa sociala skillnader och skillnaden är ganska markant. I Grupp Ö skriver många att alla kunde begravas med gravgåvor medan man i Grupp L i större utsträckning skriver om hur de rika fick gåvor med sig i sina gravar. Det är svårt att säga vad denna skillnad beror på. Det är också väldigt intressant med tanke på att diskussionen om sociala skillnader i stenålderssamhället inte brukar komma upp på visningarna. Detta är alltså tankar som barnen själva kommit på och finner viktiga.

4.5 Att göra upp eld

Svaren på denna fråga var det som förvånade mig mest i min undersökning. Eftersom vi visar hur man gjorde upp eld och pratar mycket kring detta så var jag övertygad om att en majoritet av eleverna i Grupp Ö skulle svara rätt på denna fråga. Istället var det två stenar som slås mot varandra som var det vanligaste svaret i båda grupperna.

I inledningen av detta moment på en visning, brukar jag fråga hur de tror att man gjorde upp eld under stenåldern. Svaren blir alltid att man slog två stenar mot varandra. Jag förklarar sen hur det kan ha gått till när man använde en båge, pinne och träbit för att göra upp eld. Jag förklarar också varför det inte går att bara slå två stenar mot varandra för att få

upp eld. Efter detta demonstrerar jag tekniken (även om jag inte gör upp eld). Trots detta går barnen ett år senare tillbaka till sin ursprungliga teori att eld görs upp med två stenar. Metoderna varierar mellan två stenar, två flintstenar eller att stenarna ska gnuggas mot varandra. Detta är mycket intressant och förvånande och fick till en början mig att ifrågasätta museipedagogikens betydelse för lärandet. Samtidigt får jag ha i åtanke att vi träffar dessa barn tre timmar och ska under denna begränsade tid försöka förmedla en ganska lång tid rent historiskt. Barnen går alltså tillbaka till den idé om elduppgörning som de ursprungligen hade och eftersom det inte nämns i läroböckerna är det heller inget som de per automatik repeterar i skolan. Jag trodde ändå att detta var ett moment i visningen som satte större spår i barnens minne. Något som jag tror hade påverkat svaren i Grupp Ö är om vi faktiskt gjort upp eld. Barnen hade då haft minnet av både och träpinne sammankopplad med eld och på så sätt hade minnet blivit starkare. Ett ännu starkare intryck hade det givetvis gett om barnen själva fått prova detta, eftersom ännu ett minne, muskelminnet, då hade varit inblandat i processen. Jag tror att det är viktigt att i möjligaste mån låta eleverna själv prova olika tekniker och inte bara visa och berätta.

I Grupp Ö var det fyra elever som nämnde den metod som vi använde oss av på visningen. Det visar att en del barn kommer ihåg hur vi gjorde på visningen men siffran är så låg att det inte betyder något för undersökningen. I Grupp L var det dock ingen som nämnde den metoden. I detta sammanhang bör jag också nämna att åtta elever i Grupp L och fem i Grupp Ö beskrev hur man gjorde upp eld med hjälp av två pinnar som gnuggas mot varandra. Detta är närbesläktat med en metod som vi använder oss av och bygger också på friktion. Jag påstår därför inte att de svar som inte motsvarade vår metod på visningen är felaktiga, men jag är tveksam till att barnen verkligen förstår hur eld uppstår ur dessa material. Som ett exempel kan nämnas den elev som skrev att två stenar ska slås mot varandra tills den ena börjar brinna.

4.6 Jämställdhet mellan könen

Ingenstans i min undersökning frågar jag efter arbetsfördelningen mellan män och kvinnor, ändå har frågan kommit upp. Det är eleverna i Grupp Ö som har tagit upp detta. Det är dock inte konstigt att detta kom upp med tanke på att det nämns i båda läroböckerna. I den lärobok som Grupp Ö använder står att läsa om hur kvinnorna samlade mat och lärde barnen vad som var giftigt eller ej. Det står att pojkarna fick följa männen och jaga när de

var tillräckligt gamla. Fiske var något som både män och kvinnor kunde ägna sig åt (Körner 2000:15). I illustrationerna ser man hur männen försöker fälla en älg. I ett tidigare stycke har vi fått ta del av en berättelse i vilket det står beskrivet hur männen haft jaktlycka och hur kvinnorna nu står och steker köttet från en ren (Körner 2000:12). Det är därför inte förvånande att eleverna påpekar just detta att kvinnorna skötte insamlingen av mat medan männen jagade. Två elever nämner dessutom att det var kvinnor som tillagade maten.

Om vi ser på den lärobok som Grupp L använder sig av är också den mycket kategorisk i sin beskrivning av arbetsfördelningen. Det står att kvinnor och barn samlade in mat t.ex. att de grävde upp rötter med grävpinor och plockade frukter och blad (Holmberg 1996:37). Följande kapitel heter ”Männen ger sig ut och jagar” och visar hur männen dödar en älg med hjälp av en fälla och spjut. Kvinnorna väntar hemma på att männen skulle komma hem så att beredningen av kött och skinn skulle kunna påbörjas (Holmberg 1996:39).

Det som är konstigt är att båda böckerna tar upp denna arbetsfördelning men det är bara i Grupp Ö som man har känt behov av att skriva om det i min enkät. Jag ställer mig då frågan om det är något i skateholmsutställningen som får barnen att tro att det kan ha sett ut så här? Tankarna går genast till en bild i utställningen som föreställer två kvinnor som sitter och arbetar, medan en man ligger i bakgrunden och tittar på dem samtidigt som han biter på ett grässtrå (fig. 3). Bilden är mycket provocerande och det är också poängen med den- att ha något att knyta en diskussion i ämnet till. Samtidigt faller det lite platt om man väljer att inte ta upp ämnet jämlikhet. Då blir bilden istället fakta om hur människorna fördelade arbetet under stenåldern. Detta är något att ha i åtanke både när det gäller läroböcker och utställningar. Barnen noterar väldigt mycket detaljer när det gäller bilder, kanske beroende på att deras läsförmåga fortfarande inte är fullt utvecklad. Barn har dessutom ett öga för just detaljer och drar sina egna slutsatser utav detta. När läroböcker och utställningar visar att männen jagade och kvinnorna arbetade vid elden så blir givetvis barnens uppfattning densamma. Barnens abstrakta tänkande är inte fullt utvecklat i nio års-åldern, en tes som den schweiziske biologen Jean Piaget presenterade, och detta i sin tur leder till att barnen tolkar alla bilder som absoluta sanningar. Piaget kallar detta ”Det konkret operationella stadiet” (Bunkholdt 1995:101). Det är alltså viktigt att man som pedagog verkligen förklarar att de tecknade bilderna i utställningen bara är förslag på hur verkligheten kan ha sett ut. Detta är att lägga ett stort ansvar på barnen, för samtidigt som vi som pedagoger vill lära eleverna om stenåldern säger vi att vi inte vet hur samhället såg

ut för 7000 år sedan. Detta blir en slags paradox som kan bli svår för eleverna att ta till sig. Barn i 9-10 års ålder tar allt väldigt bokstavligt och inte förrän i 20 års ålder har pannloben en överordnad funktion i järnbarken och man kan till fullo tänka abstrakt (Healy 1987:55). Detta är dock problem som måste överbryggas eftersom man knappast kan vänta till eleven är 20 år innan man läser om forntiden.

4.7 Vad gör en arkeolog?

Svaren på denna fråga gjorde mig glatt överraskad. Barnen i båda grupperna har god kunskap i vad en arkeolog gör. Grupp Ö har en liten övervikt vad det gäller rätta svar men skillnaden är marginell. Istället kommer den stora skillnaden när man tittar på hur utförliga svar barnen gett.

Att säga att en arkeolog gräver efter gamla saker måste anses som ett korrekt svar. Samtidigt är det ett väldigt övergripande svar och det ger ingen bild av att barnet vet vad en arkeolog verkligen arbetar med. Både i Grupp Ö och i Grupp L var det 18 barn som svarat detta, men barnen i Grupp Ö fördjupade sitt svar med en beskrivning av hur detta går till och varför man gör det.

I Grupp Ö berättar barnen om hur en arkeolog med hjälp av speciella redskap och stor försiktighet, gräver upp t.ex. skelett. Sju av barnen berättar att många utgrävningar sker p.g.a. att något ska byggas på platsen och äldre fynd måste dokumenteras och tas tillvara. Jag tycker att detta visar på en djupare förståelse för vad en arkeolog gör. Eleverna är medvetna om att arkeologer ska dokumentera fynd för eftervärlden så att man kan ta del av sin historia. De är också medvetna om att de flesta utgrävningar sker p.g.a. exploatering. Fyra av eleverna i Grupp Ö berättar dessutom om museets roll när det gäller att förmedla och visa dessa fynd.

Det var först på denna fråga som jag tydligt kunde se en skillnad mellan de elever som varit på visning kontra de som inte varit det. Eleverna i Grupp Ö tar upp mycket av det som vi pratar om på visningarna. Som jag tidigare nämnt så bygger mycket av skateholmsmaterialet på gravar vilket leder till att vi också pratar mycket om detta. Vi nämner då vad man kan berätta om en människas liv bara genom att undersöka deras skelett. Detta har barnen i Grupp Ö tagit fasta på och många berättar om hur man kan få

information om ålder, sjukdomar, kön eller om personen t.ex. blivit mördad, genom att studera en grav. Troligen minns de historien om mannen som blev attackerad av ett vildsvin och överlevde, bara för att senare bli dödad av en pil. Detta är en berättelse som brukar väcka många frågor och reaktioner i gruppen.

När jag ställde frågan angående begravningar, trodde jag att barnen skulle minnas det vi pratat om på visningarna. Tyngden i diskussionen kring döden gjorde att jag förväntade mig att barnen kom ihåg vad vi pratat om. Därför blev min förvåning stor när de flesta istället beskrev yngre begravningssätt. Istället kom tankarna kring detta upp när de skulle förklara vad en arkeolog gör. Jag har funderat mycket på vad detta beror på och kommit fram till en möjlig förklaring. Det står inte så mycket om arkeologer i elevernas läroböcker. Istället har de fått leta i sitt minne efter andra kunskapskällor. Detta minne kan heller inte grumlas av att olika tider blandas ihop. På så sätt kan barnen ta fram den kunskap de fått utan att den blandas ihop med det de fått lära sig senare. I många fall verkar det annars som att gammal kunskap, till viss del, får ge vika för ny information.

4.8 Slutsats

Efter att ha delat ut min enkät i fyra klasser, varav två klasser varit på visning av skateholmsutställningen, så kan jag konstatera att svaren klasserna emellan inte skiljer sig så mycket åt. Kunskapsmässigt är klasserna på en jämn nivå. Problemet med tidsbegrepp finns där oberoende om man varit på visning eller ej. Vem är jägar/samlare och vem är bonde? Ibland förväxlas även stenålder och vikingatid. Jag tror att det är viktigt att lägga lite mer tid på diskussionen kring tidsbegreppet så att barnen får en lite klarare bild av när olika perioder infaller. Dessutom betonar detta hur långt tidsperspektiv vi pratar om i det här fallet.

Föreställningar som finns bland barn om hur man levde under stenåldern är också liknande mellan de båda grupperna. Barnen har sina bilder klara och detta är inget som ändras bara för att man deltar i ett pedagogiskt program under tre timmar. Dessutom är det så att barnen får information från olika källor, bl.a. tv, tidningar, skola och i vissa fall från museer. Detta informationsflöde kan vara så stort att barnen helt enkelt får släppa vis kunskap för att kunna ta åt sig annan. Att så skulle kunna vara fallet märks på barnens svar på frågan vad en arkeolog gör. Detta tas inte upp i någon större utsträckning i läroböckerna

och då verkar det som om barnen kan gå tillbaka till den enda kunskapskälla de har i ämnet, i detta fall ett pedagogiskt program. Detta leder då till att barnen i Grupp Ö har mycket mer uttömmande svar på denna fråga.

Ett problem med vårt pedagogiska program, som jag inte var medveten om innan, är att vi ställer stora krav på elevernas abstrakta tänkande. Vi förutsätter att de ska kunna se skillnaden mellan det vi vet och det vi gissar oss till. Detta kan antingen leda till att barnen ser allt som en absolut sanning eller till att barnen ser allt som fantasi (eftersom vi påpekar att vi inte kan veta med absolut säkerhet). För att överbrygga detta problem måste man vara tydlig när man diskuterar kring vad vi faktiskt vet och vad som är kvalificerade gissningar.

Är det då så att pedagogisk verksamhet, som den här, är överflödig? På den frågan vill jag svara ett klart nej. Jag tror att en pedagogisk verksamhet är ett viktigt komplement till den traditionella undervisningen. Dessutom ger det barnen en upplevelse som förhoppningsvis leder till att de blir nyfikna på sin historia och läser vidare själv. Men om man som pedagog tror att man gör en stor skillnad när det gäller barnens historiekunskaper, så blir man nog besviken. Några timmar av pedagogiskt program ger barnen en spännande upplevelse, inte en komplett kunskapsbank.

5. Sammanfattning

Jag ville undersöka om barn som deltagit i ett pedagogiskt program besatt större kunskaper än de som inte deltagit. Det pedagogiska programmet i fråga var skateholmsutställningen på Trelleborgs museum. Frågorna jag ställde handlade om jägar/samlarstenåldern. Jag delade ut en enkät med sex frågor i ämnet till två klasser som varit på visning (Grupp Ö) och två som inte varit där (Grupp L). Eleverna var i åldrarna 10-11 år och det var ett till två år sedan de läste om stenåldern.

Jag jämförde sedan svaren för att se om det fanns några markanta skillnader mellan grupperna. Mitt resultat var att skillnaden inte är så stor mellan grupperna vad det gäller svaren på frågorna. Vissa gemensamma problem kom upp till ytan t.ex. när det gäller tidsperspektivet. Barn har svårt att se skillnaden mellan olika tidsepoker. Förr är 100 år lika väl som 1000 år sedan. Detta leder till att barnen har en tendens att blanda ihop olika perioder t.ex. vikingatid och stenålder. Dessutom har barn en tendens att lägga äldre information bakom sig för att på så sätt kunna ta emot ny (vilket kanske vuxna också ofta gör). Detta märks tydligt när barnen berättar om vikingatiden som svar på mina frågor om stenåldern. Vikingatiden var den epok de läste om senast och därför har färskast i minnet.

”Vad gör en arkeolog?” var den fråga som främst skiljde grupperna åt. Grupp Ö hade mycket fylligare svar och visade en djupare förståelse för vad en arkeolog arbetar med. En hypotes kring vad detta beror på är att barnen inte har så mycket olika informationskällor här. Läroboken tar upp det på ca fem rader och såvida inte läraren inte har alternativt material i ämnet så får barnen inte mer information. De får veta att en arkeolog gräver efter gamla saker. Under en visning diskuterar vi det djupare och vid flera tillfällen och detta kan säkert leda till att informationen inte grumlås så som den verkar ha gjort i övriga frågor. Arkeologi är heller inte tidsbunden vilket säkert också underlättar.

Min slutsats är att pedagogiska program är ett bra komplement till traditionell undervisning, men att man som pedagog inte ska överskatta sin roll i barnens lärande utan vara en inspiration och en katalysator för vidare kunskapssökande.

Litteraturlista

Berglund, M & Larsson, M. 2004. *Tid kan betyda så mycket-En undersökning om elevers förståelse för tid*. Lärarhögskolan, Malmö högskola.

Borvin, A & Mikkelsen, E. 2010. *Skola och museum-Samarbete för att nå historiemedvetande*. Lärarhögskolan, Malmö högskola.

Bunkholdt, V. 1994. *Från födsel till pubertet*. Studentlitteratur, Lund

Cassel, M. 2001. *Museipedagogik-Konsten att visa en utställning*. Studentlitteratur, Lund

Healy, J.M. 1987. *När hjärnan börjar skolan*. Brain Books, Falun

Koutny, M. 2005. *Vad minns elever och varför-Upplevelsens betydelse för minnet-analys av ett besök på Sörmlands museum ur ett utomhuspedagogiskt perspektiv*. Estetiska institutionen, Linsköpings universitet.

Körner, G.2000. *PULS Historia Forntid*. Natur & Kultur, Stockholm

Larsson, L.1988. *Ett fångstsamhälle för 7000 år sedan-Boplatser och gravar i Skateholm*. Signum, Lund.

Larsson, Å. 2010. *"Ja, så man vet lite när olika saker händer"-En studie av elevers tidsuppfattning och hur de upplever arbetet som utvecklar en tidsuppfattning i ämnet historia*. Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap, Linnéuniversitetet

Lidström Holmberg, C. 1994. *Forntidsboken*. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm

Bilaga 1

Frågeformulär

Beskriv hur man bodde under stenåldern

Beskriv vad man åt under stenåldern

Beskriv hur man begravdes under stenåldern

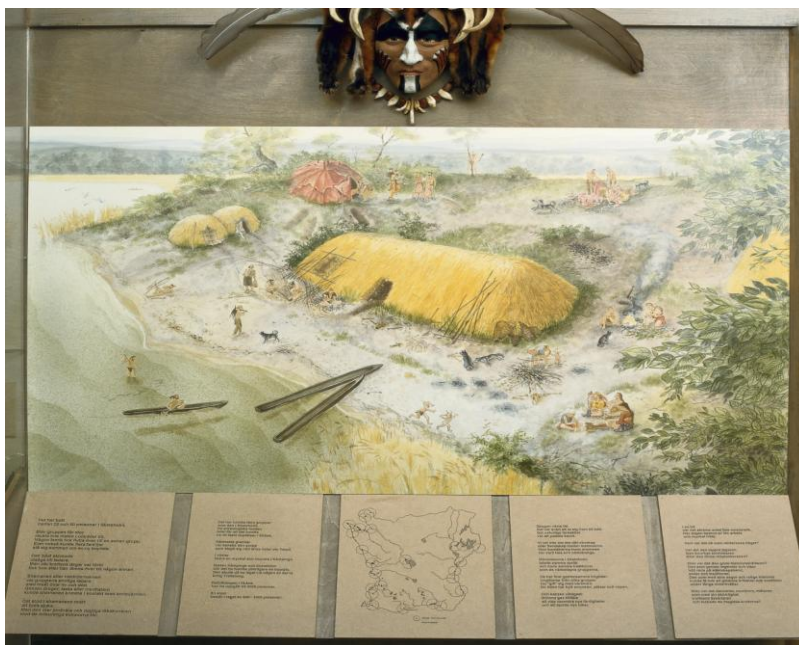
Hur gjorde man upp eld under stenåldern?

Vilka vapen använde man vid jakt?

Vad gör en arkeolog?

Figur1 Bild av tidsportalen. Börjar med istid längs till vänster. Jägarstenåldern visas rakt upp.

Figur 2 Bild över hur boplatsen i Skateholm kan ha sett ut

Figur 3 Vilande man och arbetande kvinnor. Illustration i Skateholmsutställningen

Figur4 Hundgrav i Skateholmsutställningen. Ryggen är färgad med rödockra.

(Fotografierna är tagna av Ylwa Moritz, Trelleborgs museum)